

БАБАЛАР СӨЗІ

ХИКАЯЛЫК
ДАСТАНДАР

31

«МӘДЕНИ МҰРА»
МЕМЛЕКЕТТІК БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ
КІТАП СЕРИЯЛАРЫ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТҮҢҒЫШ ПРЕЗИДЕНТІ
НҰРСҰЛТАН НАЗАРБАЕВТЫҢ
БАСТАМАСЫ БОЙЫНША ШЫҒАРЫЛДЫ

АСТАНА
2006

«МӘДЕНИ МҰРА»

МЕМЛЕКЕТТІК БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ

КІТАП СЕРИЯЛАРЫ

БАС РЕДАКЦИЯСЫНЫҢ АЛҚАСЫ

Тасмағамбетов И.Н., *бас редактор*

Тәжин М.М., *бас редактордың орынбасары*

Тәуекел С.Т., *жауапты хатшы*

Әбділдин Ж.М.

Әуезов М.М.

Байпақов К.М.

Зиманов С.З.

Кәлетаев Д.А.

Кекілбаев Ә.

Кенжеғозин М.Б.

Қасқабасов С.А.

Қойгелдиев М.Қ.

Қосыбаев Е.М.

Құл-Мұхаммед М.А.

Мағауин М.М.

Мәмбеев С.А.

Нұрпейісов Ә.К.

Нысанбаев Ә.Н.

Рахмадиев Е.Р.

Сұлтанов Қ.С.

Сүлейменов О.О.

Хұсайынов К.Ш.

БАБАЛАР СӨЗІ

ЖҮЗ ТОМДЫҚ

*Қытайдағы қазақ
фольклоры*

Хикаялық дастандар

ББК 82.3 (5 Қаз)
Б12

**«Мәдени мұра» Мемлекеттік бағдарламасының
Фольклортану, әдебиеттану және өнертану секциясының мүшелері:**

Қасқабасов С. (*төраға*), Қорабай С. (*төрағаның орынбасары*),
Жұмасейітова Г. (*жауапты хатшы*), Әзібаева Б., Күзембаева С.,
Қирабаев С., Мамыраев Б.

Томды басуға М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының
Ғылыми кеңесі ұсынған

Томның редакция алқасы:

Қосан С. (*жауапты редактор*), Қасқабасов С., Қорабай С.,
Елеукенов Ш., Алпысбаева Қ.

Қытайдағы қазақ фольклоры үлгілерін жинап, баспаға дайындаған:
Егеубаев О.

Томды жүйелеп, ғылыми қосымшаларын дайындағандар:
филология ғылымдарының кандидаттары: Қосан С., Алпысбаева Қ.
(*жауапты шығарушы*), Егеубаев О.

Б12 Бабалар сөзі: Жүз томдық. — Астана: «Фолиант», 2006.
Т. 31: Хикаялық дастандар. — 2006. — 376 б.

ISBN 9965-35-140-6

«Бабалар сөзі» сериясының 31-томына «Құламерген», «Арық мерген», «Әбу жылан», «Телім—Тентек», «Екі ағайын», «Мұрат Сәлих пен Мағрипа», «Көкек пен Зейнеп», «Қойшы батыр», «Саналы Сара», «Сәукеле», «Бөкен жарғақ», «Бұлғын—Сусар», «Үш жетім», «Үш жетім қыз», «Кезбе шал», «Хан хукімі» атты хикаялық дастандар енді.

Б $\frac{4702250205}{00(05) — 07}$

ББК 82.3 (5 Қаз)

ISBN 9965-35-140-6 (т. 31)

© Әдебиет және өнер институты, 2006

ISBN 9965-619-60-3

© «Фолиант» баспасы, көркемдеу, 2006

ҚҰРАСТЫРУШЫЛАРДАН

М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты Мемлекеттік «Мәдени мұра» бағдарламасы аясында жарияланатын «Бабалар сөзі» атты жүз томдық басылымды дайындап, жариялау жұмысын жалғастыруда.

Серияның жарық көрген отыз томы ұлттық фольклорымыздың аса бір көркем де көлемді саласы болып саналатын дастандар мен тарихи жырларға арналды. Дәлірек айтқанда, бүгінге дейін хикаялық дастандардың он бір томы, діни дастандардың жеті томы, ғашықтық дастандардың сегіз томы және тарихи жырлардың үш томы әзірленіп, баспа бетін көрді. Қазақ халқының қымбат қазынасы — фольклор жинақтарының жоғары деңгейде безендірілген жаңа басылымын оқырман қауым үлкен қуанышпен қарсы алды. Алла қаласа, қазақ эпосының көркем үлгілерін жариялау осымен шектелмейді.

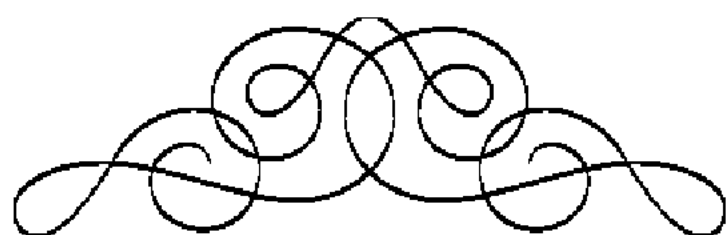
Оқырман назарына ұсынылып отырған аталмыш серияның 31-томы Қытайдағы қазақ фольклорына арналды. Бұл томға «Құламерген», «Арық мерген», «Әбу жылан», «Телім — Тентек», «Екі ағайын», «Мұрат Сәлих пен Мағрипа», «Көкек пен Зейнеп», «Қойшы батыр», «Саналы Сара», «Сәукеле», «Бөкен жарғақ», «Бұлғын — Сусар», «Үшжетім», «Үшжетімқыз», «Кезбе шал», «Хан хүкімі» атты хикаялық дастандар енді. Аталған дастандардың кейбірінің сюжеті шығыстық, яғни үнді, парсы, араб хикаяларынан алынса, кейбірі жергілікті оқиғаларға негізделген. Сюжеттері хикая, қисса түрінде ауыз әдебиетінде ертеден айтылып келген бірқатар фольклорлық шығармалар қазақ ақындарының жаңғыртуымен нәзира үлгісіндегі дастан жанрында жырланған. Аталған шығармалардың кейбіреуі ел аузынан жазылып, біраз өңделіп барып Қытайда баспа бетін көрген.

Қазақстанда алғаш жарияланып отыр. Тағы бір ерекшелігі бұл мәтіндерде араб, парсы, қытай тілдерінен енген сөздермен қоса жергілікті тілдік қолданыстар да кездеседі.

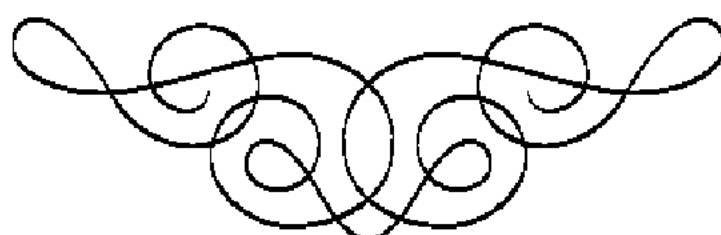
Мәтіндерді жинап, баспаға дайындауға Қытай мәдениеті мен өнеріне үлес қосқан ғалым, ҚХР фольклортанушылар қоғамының мүшесі — Оразанбай Егеубаев қатысты.

«Бабалар сөзі» сериясының негізгі ұстанымдарына сәйкес отыз бірінші том ғылыми қосымшалармен толықтырылды. Ғылыми қосымшаларға томға енген мәтіндерге жазылған түсініктемелер, сөздік, жер-су атаулары, мәтіндерде кездесетін тарихи тұлғалар мен діни есімдерге арналған түсініктер, дастанның жинаушылары мен оның жырлаушылары туралы деректер, пайдаланылған әдебиеттер тізімі, орыс және ағылшын тілдерінде жазылған түйін кірді.

Томның көлемі — 23,5. б.т.

M Θ T I H Δ E P

Құламерген

Бастайын бір хикая сөздің басын,
Қайғылы жандар төгер көздің жасын.
Апарып таразыға тура тартар
Билер мен ғадыл өткен падишасын.
Шер сөзді ішке сақтап жарамайды,
Жазалық батырлардың бір қиссасын.
Көп сөз боп бекер кеңес ұзамасын
Көңілі жылағанның жуанғансын.
Еркіне қызыл тілді қоя бермей,
10 Осы жерден шығаралық қисса басын.

Жаратқан жаппар Құдай жанды-жансыз,
(Жамағат, ғайып етпе болса дәмсіз).
Өтіпті Құламерген деген батыр,
Қызығы айта берсең болар сансыз.

Тыңдасаң Құламерген бұрын өткен,
Ақырында мұратына о да жеткен.
Мұхиттың Казар деген аралында
Өнерпаз мергендікпен мекен еткен.

Астына Құлагер ат мініп жүрер,
20 Құс салып, қаршыға сап дәурен сүрер.
Қызықтың неше түрлі бәрі өзінде,
Аң қуып, күндіз-түні ит жүгіртер.

Гүләйім — алтын шашты қатыны бар,
Шәрипа — жеті жасар бір қызы бар.
Гүләйім талай жаннан сұлу екен,

Қарасаң көркемдігі күн тұтылар.
Үш жаста Жоянмерген бір ұлы бар,
Бұлардың аяғында қызығы бар.
Гүләйім ақ ордадан бір күн шығып,
30 Дариядан ағып жатқан су алдылар.

Жуам деп алтын шашты суға салды,
Барша әлем мынау іске қайран қалды.
Жуам деп отырғанда алтын шашты,
Бір талы дарияға кетіп қалды.

Жөңкіген суда сол шаш ағып кетті,
Гүләйім зар еңіреп зарлық етті.
Зарланып ордасына қайтып келіп,
Мергенге шаштың жөнін баян етті.

Айтқан соң шаштың жөнін баян қылып,
40 Сөйледі қатынына мерген тұрып.
— Сөзімді менің айтқан тыңда, — деді, —
Бәйбіше, бір азырақ мойын бұрып.

Тыңдашы, мен сөйлейін саған, — дейді,
Ұстауға келмеді ме шамаң, — дейді.
Шашыңды бұл дүниеде адам көрсе,
Ғашық боп, өш болады маған, — дейді.

Тамамдап Мерген сөзін айтып бітті,
Алтын шаш дарияға ағып кетті.
Бұлғары шаһары еді су аяғы,
50 Шаш ағып сол шаһарға барып жетті.

Дарияға балық аулап бір шал барған,
Ауына дариядағы көзін салған.
Оралып қалған екен әлгі алтын шаш,
«Бұл не?» деп қайран болып қолына алған.

Тарту қып ол патшаға алып келді,
Не нәрсе екендігін жан білмеді.

Алтын шашты әкелген ғаріп шалға
Мың ділдә қазынадан алып берді.

Патша сонда халықты жинап алды,
60 Алдына халайықтың шашты салды.
— Не нәрсе екендігін тапқан адам
Мұратына жетеді, — деп жарлық салды.

Жиылған тамам халық ақылдасты,
Ұйғарып әр нәрсеге жақындасты.
Дүниенің жамандықпен түбін тескен
Бір кемпір сонда тұрып бақылдапты:

— Ей, патша, мен сөйлейін саған, — дейді,
Не нәрсе екендігін табам, — дейді.
Бар менің жалғыз ұлым — Орақ батыр,
70 Қызынды некелеп бер соған, — дейді.
Кемпірдің айтқан сөзін мақұл көрді,
Кемпірдің бұл тілегін бермек болды.

Осылай залым кемпір сөз сөйлеген:
— Бар, — дейді, — бұл мұхитта Құламерген.
Гүләйім алтын шашты қатыны бар,
Білмесең, мынау соның шашы деген.

Патша бұл ғажаптан хабар тауып,
Кетеді Гүләйімға көңілі ауып.
Кемпірге сонда патша жарлық қылды:
80 — Сен азғыр, мен онымен етем сауық.

Билеген Қасым патша оң мен солды,
Таныған білімімен қандай жолды.
Ғажайып сиқыршы еді әлгі кемпір,
Азғырып Гүләйімді бермек болды.
Біраз күн мыстан сонда дайындалды,
Мойнына қайыршы боп қоржын салды.
Дарияға елсіз жермен жолға түсіп,
Мұхиттың аралына жақын барды.

Келеді залым кемпір ақыл түзеп,
 90 Келешек жан табатын күнін көздеп.
 Дариядан бір күн шығып талып жатты.
 Гүләйім бір күн суға келе қапты,
*
 Кемпірді талып жатқан тауып апты.
 «Мергенім мұны көрсе өлтірер», — деп,
 Алып кеп абдыраға мықтап сапты.

 Ол кемпір азғыруға ойға қалып,
 Көрген соң Гүләйімді іші жанып.
 Жылапты зар еңіреп Гүләйімға:
 — Зарымды тыңдашы, — деп, — құлақ салып.

100 Әй, Гүләйім, құлақ сал,
 Айтқан сөзді ұғып ал.
 Аяғында мұхиттың
 Бұлғары деген шаһар бар.
 Ол шаһарды билеген
 Қасым атты патша бар.
 Алтын айдар басында,
 Қырық уәзір қасында.
 Жеткізер едім сені өзім...
 Сол патшамен қосылып,
 110дәурен сал.**
 Екі жасты қосқанға
 Бұл дүниеде сауап бар.
 Қосылуға сен соған
 Жақындасып оңтайлан.
 Мергендігі болмаса
 Байында қандай өнер бар?
 Теңің емес күйеуің
 Соның үшін айтам зар.

Гүләйім сонда тұрып сөз сөйлеген:
 120 — Сөйледің жаның ашып маған, — деген.

* Бір жолы танылмады.

** Қолжазбада өшіп қалған.

Мергенге патшаның әлі келмес,
Келсе де қанша адам қырар деген.

Кемпірге жақты да оның осы сөзі,
Жайнады маңдайдағы жалғыз көзі.
— Мергенің сонша мықты, батыр болса,
Ұйықтайтын бар ма, — деді, — оның кезі?

Гүләйім сонда тұрып жауап қатар:
— Шешеке, осы жерге қылдың сапар.
Ішінде әр жұманың дүйсенбі күн
130 Мергенім үш күн, үш түн ұйықтап жатар.

Әскері дүйсенбі күн келсін, — дейді,
Қай жерде Құлагер ат көрсін, — дейді.
Қылышы шаншулы, аты сыртта тұрса,
Сол кезде келген әскер кірсін, — дейді.

Байланса Құлагер ат босағаға,
Сүйеулі үйде тұрар қылышы да.
Ол кезде келген пенде құтылмайды,
Патша ұмытпасын мұны, сірә.

Мұны естіп қайығына кемпір мінген,
140 Өзінің шаһарына қайта жүрген.
Бастан-аяқ көргенін бір-ақ теріп,
Патшаға залым кемпір баян еткен.

Патша мұны естіп дайындалды,
Алдына шеберлерін жиып алды.
Бір қайық шеберлерге істеткізіп,
Тағы да үш жүз балуан жиып алды.
Қасына қырық уәзірін ертіп алды,
Дарияда кемеменен үш айды алды.
Мергеннің аралына тура салды,
150 Мергеннің ордасына жақын барды.
Жануар Құлагер ат жауды көріп,
Пысқырып иесіне хабар салды.

Сонда қатын шошынып оянады,
Қойыны көз жасымен боялады.
— Атынды босағаға байладың, — деп,
Ренжіп, қатын сұмдық ой алады.

— Байла, — деп, Мерген, — атты басқа жерге,
Қауіпсіз қайта ұйықтап қалды демде.
Қатыны ақ ордадан шықты дағы
160 Кер атты байлап қойды аулақ жерге.

Сол кезде үш жүз балуан кіріп келді,
Мергенді ұйықтап жатқан көзі көрді.
Оянды мерген сонда ұйқысырап,
Жабылып үш жүз балуан байлайды енді.
Мойнына темір шынжырарқан салып,
Арқанды бір іркіп қап быт-шыт етті.

Қорықты өңшең залым есіл ерден,
Балуан қамал бұзған кемеңгерден.
— Мергенді бекітер, — деп, — осы арқан,
170 Қатыны әкеп берді асыл арқан.

Қоймады қалың әскер болмасына,
Гүләйім қастық қылды жолдасына.
Байласып ол батырды жүрген шақта,
Құлагер кісінейді қыр басында.

Шулайды үш жүз балуан андағайлап,
Мерген тұр ашуланып көзі жайнап.
Алдында есігінің бір бәйтерек
Бар еді, соған ерді қойды байлап.

Үп-үлкен бәйтеректің бойы мықты,
180 Батырың қозғалғанда-ақ жұлыныпты.
Мергеннің көл болыпты аққан жасы,
Гүләйім жолдасына қылған қасы.
Патшаға ол мынадай ақыл айтты:
«Орданың бекітер деп босағасы».

Мергенді босағаға қойды байлап,
Жатады босағада көзі жайнап.
Қайтарып үш жүз балуан сойылшысын,
Падиша Гүләйіммен жатты ойнап.

Сол кезде Құламерген зар жылайды,
190 Зарланып бір Аллаға көп жылайды.
Төсектен жаңа тұрған қыз баласын
Шақырып, ол мынадай деп жылайды:

— Қарағым, қалқам, қандаймын,
Жылап саған зарлаймын.
Сендерді мен көргенде
Ботасы өлген нардаймын.

Қасыма келші, қарағым,
Қайда екен қару-жарағым.
Маңдайыңнан иіскетші,
200 Мен армансыз болайын.

Шәрипа сонда тұрып сөз сөйлеген:
— Сен емес менің атам, патша, — деген.
Сөзіңнің былжыраған керегі жоқ,
Төсекте атам жатыр апамменен.
Сарайға қайрылмастан кіріп кетті,
Бұл сөзді естіген соң Құламерген.
— Құдай-ау, не жаздым? — деп зарлық етті.

Жөнелді қарамастан туған қызы,
Құданың бұл да болса бір сызығы.
210 Жылайды Құламерген бір Аллаға,
Құдайдың құдіретіне бар ма шара?
Зар жылап Құламерген жатқан шақта,
Оянды Жоянмерген ұлы жаңа.

Құламерген шақырып,
Ұлына сонда жылайды.
Көзінің жасын бұлайды:
— Айналайын, жалғызым,

Мандайыңнан иіскет, — деп,
Қатты зарлық қылады.

220 — Айналайын, жан ата,
Он жасқа да келмедім.
Байлаған сізді кезеңде
Соғысып бірге жүрмедім.
Босатар едім мен сізді,
Болса егер дәрменім.

Бір ақыл Құламерген ойлайды енді,
— Атамның алтын сапты қылышын бер, — деп,
Шешеңнен соны сұрап жыла, — дейді.

Мұны естіп Жоянмерген жүріп кетті,
230 Барды да шешесіне зарлық етті.

Падиша сонда жатып сөз сөйлейді:
— Немене, мұның жайын білші, — дейді.
Бер қарай таң атқаннан мазаны алды-ау,
Жылатпай сұрағанын берші, — дейді.

Балаға қылыш бермей, қынды берді,
Ойын қып қынды мініп бала жүрді.
Ойыны әбден қанып болғаннан соң,
Алдына әкесінің әкеп берді.

Қылыштың қабын Мерген алды қолға,
240 Құдайым өзі бастап тура жолға.
Түбіне бір пышақты салдырған-ды
Ұстаға қылыш қынын соқтырғанда.

Гүләйім ол пышақты білмейді екен,
Балаға білсе қынды бермейді екен.

Сонымен қынды Жоян алып келді,
Пышақты түбіндегі көзі көрді.
Әкесі: — Бұл пышақты қолыңа алып,
Тигізсең бір шетіне қияр, — деді.

Баласы қиып-қиып босатады,
250 Қолына өз пышағын ұстатады.
Орнынан тұра келіп Құламерген,
Жағалай қырық уәзірді жусатады.

Жағалай қырық уәзірдің бәрін қырып,
Орнына байланғандай қайта отырды.

Әлқисса, қырық уәзірінің қырылғанын патша білмей қалады. Таң атып, Гүләйім ұйқысынан оянып, патшаға назданып жатқан кезде Құламерген өзінің таңылған жерінде отырып қырық уәзірді қырғандығын жариялайды.

Патша сонда тұрып ашуланды,
Қолына шыдай алмай қылыш алды.
Батырдың босағанын байқай алмай,
Жанына өлтірем деп жетіп барды.

Ал, сонда Құламерген ашуланды,
260 Маңдайға жұдырықпен қойып қалды.
Бір ұрған жұдырықты көтере алмай,
Тіл тартпай сол арада өліп қалды.
— Құдай-ау, бергеніңе шүкірлік, — деп,
Қауіпсіз Мерген ұйықтап жатып қалды.

Бір шақта Мерген тұрды ұйқысынан,
Гүләйім бек ұялды қайғы жұтқан.
Сарғайып күншығыстан таң кеп атқан.
Жамандық ұзамайды көңіл қара,
Падиша бағы қайтса түсер тақтан.
270 Көтертіп Шәрипаны Гүләйімға,
Жөнелді Мерген шығып арал жақтан.

Мінгесті Жоянмерген ат беліне,
Айдады Гүләйімді төркініне.
Үш айдай қосақтаулы қатын, қызы,
Өзінің айдап келді елдеріне.

Келгенін мергеннің жұрт көзі көрді,
Болғанын бір сұмдықтың патша білді.
— Не жазым қылды саған, қарағым? — деп,
Ол патша келген жерден сұрап кетті.

- 280 Айтады Мерген кешкен уақиғасын,
Төгеді атасына көзден жасын.
— Балаңыз шайтандыққа азып кетіп,
Өзімді өлтіруге қылды қасын.

Патша істің жайын енді білді,
— Жендеттер тез келсін, — деп хабар етті.
Екеуін жаяу айдап алып барып,
Бастарын кесіп бүгін алсын, — деді.

- Апарып екеуін де асты дарға,
Жеділер миын шашып құзғын, қарға.
290 Жоқ деген аққа зауал, ей, жарандар,
Демендер басымызға пәле қайда.
Жамандық осыменен кетті дейді,
Ақырында жақсылыққа жетті дейді.
Тағы да Маржан сұлу балдызы бар,
Мергенге соны неках етті дейді.
Балдызын Маржан сұлу алғаннан соң,
Қайнында бес жыл уақыт өтті дейді.
Бір кезде мекендерін сағынған соң,
Патшаға мұны баян етті дейді:

- 300 — Ей, ата, мен қайтайын жерге, — дейді,
Талап жоқ онан өзге менде, — дейді.
«Өркімнің туған жері — Мысыр шәрі»
Деген бір мақал бар ғой елде, — дейді.

- Патша рұқсатын берді оған,
— Барсаң бар, жолың болсын, жаным, балам.
Жиенін дәл сол күні шақырады,
Апарып тоғыз жүздей жылқысына
Бір шұбар Дұлдаш деген атты берді.
Дұлдаштың жайын айтып бағалатты,
310 Күмістен төрт аяғын тағалатты.

- Жоянмерген, жиенім,
Мына атты көр, — дейді.
Баласы ед Қулық биенің,
Алла жазды Дұлдашты.
Жиенім, саған бергенім,
Бес айлық жолды бес күнде-ақ
Басасың, бала, Мергенім.
Жануардың жүрісін
Бір мініп өзім көрмедім.
320 Сұрап келген көп батыр,
Біріне оның бермедім.
- Бұл сөзді естіген соң Жоянмерген,
Қасына Дұлдаш аттың жетіп келген.
Иесін көргеннен соң Дұлдаш жануар,
Иіскелеп ол баланы тұра берген.
- Елімен қоштасыпты сұлу Маржан,
Көш жүріп жол ортаға келіп қалған.
Көш бастап келе жатып Құламерген,
Баланы жылап жатқан көзі көрген.
- 330 — Баланы, — Маржан сұлу, — алма, — дейді,
Алам деп пәлеге сен қалма, — дейді.
Дүниеде дұшпаның көп пенде едің,
Өзіңе өзің пәле салма, — дейді.
- Ал сонда Құламерген көп сөйлейді,
Қайғысын өз басының жеп сөйлейді.
— Алам деп қатын тілін қапа болғам,
Алмаймын қатын тілін, — деп сөйлейді.
- Бұл сөзге сұлу Маржан құлақ салды,
Еңкейіп жас баланы қолына алды.
340 Бәрінің сиқырлықпен көзін байлап,
Жас бала білінбестен түсіп қалды.
Мергеннің арт жағынан тұрды қарап,
Көңілі қорыққан соң әрбір тарап.
Сауыты, сайман, мылтық, оқ, найзасын,
Жас бала түсіріпті бек сиқырлап.

Сиқырды Құлагер ат сонда біліп,
 Қарайды арт жағына мойнын бұрып.
 Аң аулап Жоянмерген артта қалған,
 Кезікті әлгі бала соған жүріп.

Әлқисса, жас бала болып құбылып, жол тосып жатқан жал-
 мауыз кемпірдің ұлы Орақ батыр еді.

Ол патша мен қырық уәзірдің тағдырын естіген соң жеті
 жүздей қол бастап соғысуға келген. Құламергеннің күшін
 көріп, қолын қалтарысқа қалдырып, өзі бала болып құбылып,
 қапысын тауып екі батырды өлтірмек болады. Бірақ артта
 қалған Жоянмерген әкесінің қару-жарағын таниды да, екеуі
 майдандаса кетеді.

350 Орақ пен Жоян батыр салды күрес,
 Батырлар, күшің болса енді тірес.
 Дүние біреуіңе жоқ болады,
 Батырлар, қапыл қалмай енді сірес.

Орақпен үш күн, үш түн алысады,
*
 Толғаған күші еркін жас балдырған,
 Бұралып тал шыбықтай майысады.

Сол кезде Құламерген жетіп келді,
 Атына қамшы басқан екпіндеді.
 Баласын шаршап жүрген көзі көріп,
 360 — Орақты енді маған берші, — деді.

Намысы кернеп Жоян ашуланды,
 Қызарып екі көзі оттай жанды.
 Денесін алып дүлей күш кернеді,
 Таудай қып жерден тартып жұлып алды.

Жоғары тоғыз қабат айналдырды,
 Орақты Жоян батыр алып ұрды —
 Орақтың басын кесті домалатып.

* Бір жол түсіп қалған.

Әлқисса, Орақтың басын кесіп, сауыт-сайманын алған Жо-
янмерген қайтадан атқа қонады да, қалың жауға қырғидай ти-
еді.

- Қойға кірген қасқырдай
Бір шетінен қырады.
370 Мылтық жетер жер болса,
Атып кетіп барады.
Қылыш жетер жер болса,
Шауып кетіп барады.
Өз білгенін батырлар
Істеп кетіп барады.
Өртке жанған қамыстай
Күйіп кетіп барады.
Әй, жануар, Дұлдаш ат,
Аяғы жетер жер болса,
380 Теуіп кетіп барады.
Үш күн тынбай қырады,
Төртінші күн қараса,
Болған екен тамаша.
Өзге әскері таусылып,
Үш-ақ адам қалыпты,
Оны да ұстап алыпты.
Құлағын кесіп құнтитып,
Мұрнын кесіп шұнтитып,
— Еліңе барып сәлем айт, — деп,
390 Қоя берді жымпитып.

Үшеуін жолға салып қоя берді,
Өзінің аралына жүре берді.
Қызықты неше түрлі аңды аулап,
Мергендер аралында жата тұрсын,
Қызыққа аңын аулап бата тұрсын.
Келеді үш пұшықтың енді сөзі,
Қандырып тыңдағанның құлақ құрышын.

Үш пұшық сымпиып жетті елдеріне,
Өзінің Бұлғары шаһар жерлеріне.

- 400 Қырғынның бастан-аяқ бәрін теріп,
Баяндап сөз сөйледі елдеріне.

Патша бұл қырғынды естіді анық,
— Неткен күш, — дейді бұған қайран қалып.
Мергеннен не қылсаң да өшіңді ал, — деп,
Жінікті жалмауызға хабар салып.

Мыстанға бұл хабарды естіртіпті,
Орақты естіген соң есі шықты.
— Қаныңды тірі болсам ішермін, — деп,
Мініп ап желмаяға жүріп кетті.

- 410 Ақырып, айбарланып кемпір келді,
— Болса үйде Құламерген шықсын, — деді,
Кемпірдің заһарынан қорыққан соң,
— Аңда, — деп сұлу Маржан айтып берді.

Тұрыпты сонда кемпір уақытын айтып,
— Барамын мен үйіме бүгін қайтып.
Сайланып Құламерген дайын болсын,
Келемін бесінші күн тағы қайтып.

Келіпті Мерген кешке аңнан қайтып,
Жылайды сұлу Маржан кемпірді айтып.

- 420 Көтеріп оң қолымен жүзін сүртіп:
— Әлің келер, Мерген-ау, оған қайтіп?

Әлқисса, мұны естіген Құламерген абыржып қалады. Ол:
«Кемпір биыл үш жүз жасқа келеді. Гүләйімді азғырып, жақсы
өмірді аздырып жүрген сол. Менде ұзында өші, қысқада кегі
бар, Жоянның қолынан өлген Орақ батыр кемпірдің жалғыз
баласы. Оған атса оқ, шапса қылыш өтпейді. Мен қашайын, не
көрсем де далада жалғыз көрейін. Кемпір келсе, ізіме салып қоя
беріңдер», — дейді.

Қашпаққа Құламерген дайындалды,
Заһары кемпір сұмның қандай қатты.
Сүйгені — қатын-бала үйде қалды.

Жөнелді Құламерген атқа мініп,
Айтады баласына зарлық қылып:
— Егерде кемпір келсе, ізіме сал,
Пәлеге қалып жүрме қарсы тұрып, —

Деді де Құламерген жүріп кетті,
430 Қатын-бала жылаумен зар еңірепті.
Тағы да үш күн, үш түн өткеннен соң,
— Құламерген қайда? — деп кемпір жетті.

Кемпірдің айбарынан қорыққан соң,
— Қашты, — деп Жоянмерген айтып берді.

Көрсетті Құлагердің жатқан ізін,
Ойылған жер ошақтай басқан жерін.
Кемпірдің маңдайында бар жалғыз көз,
Тұра алмас адам қарап оның жүзін.

Сұм кемпір желмаямен кетті суыт,
440 Артынан жете алмады үш ай қуып.
Төрт айдай сонда малғұн қуалапты,
Бес айда жете алмады жақын жуық.

Болғанда алтыншы ай қуды тағы,
Қарасы Құламерген бұлдырады.
Келеді желмаяға қамшы басып:
«Жетем, — деп, — қай уақытта асып-сасып».
Сол кезде Орал тауға жеткен екен,
Айналып Орал тауды жүрді қашып.

Ол Мерген Орал тауда жүре тұрсын,
450 Мехнат қайғыменен көре тұрсын.
Азырақ қатынынан сөз қозғалық,
Тыңдаған ел құлағын түре тұрсын.

Бір күні сұлу Маржан ұйықтап жатқан,
Түс көріп, хабар алды Мерген жақтан.
Мергеннің халі-жайын білдірмекке,
Түсінде аян болды жалғыз Хақтан.